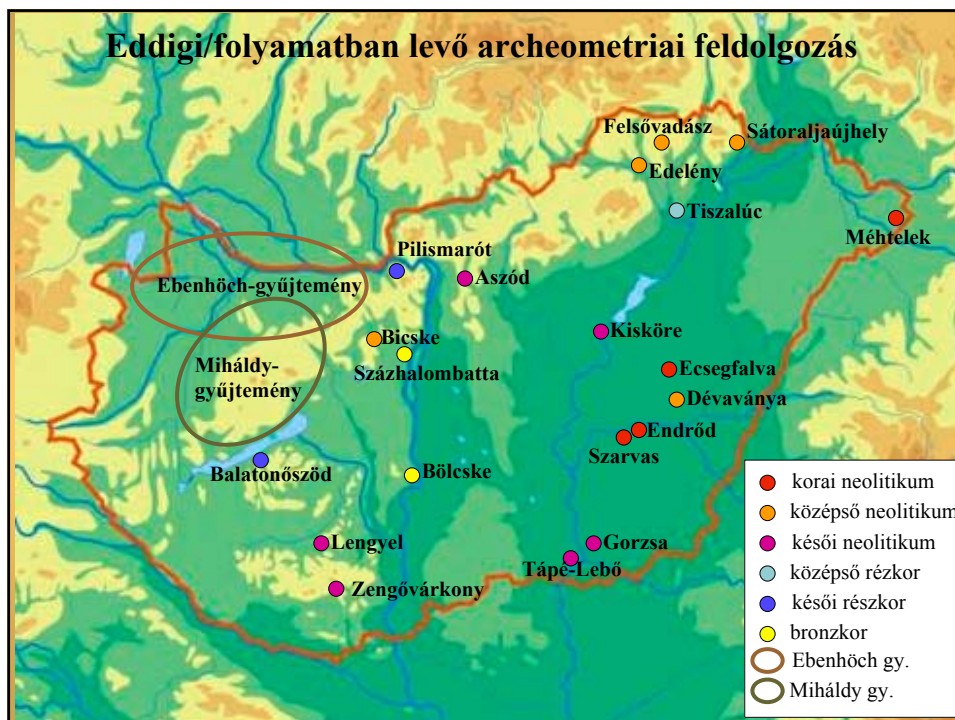

Csiszolt kőeszközök II

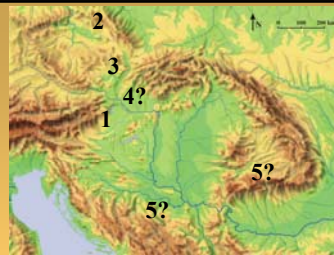
Szakmány György

Archeometria - 2009. április 7.

Nyersanyagok 1. – zöldpala (metabázit)

- Használati eszközök
- Zöldes árnyalat, foliált, finomszemcsés – több típus
- Gyakori, elsősorban a Dunántúlon és É-Magyarországon, a Dunától keletre alárendelt

Nyersanyaglelőhelyek → elterjedés

- Felsőcsatár: „igazi zöldpala” → Dunántúl, É-Magyarország
- Cseh masszívum észak (Železný Brod): kontakt metabázit
  - Dunántúl: nagyon gyakori
  - É-Magyarország: előfordul
  - Tiszántúl: ritka
- Cseh masszívum déli része (Želešice)
  - Dunántúl (ritkán Tiszántúl)
- Kis-Kárpátok(?) → Dunántúl
- Ismeretlen: Száva-Vardar öv?, DK-Kárpátok?
  - Tiszántúl
  - É-Magyarország

Zöldpala (metabázit) 1.

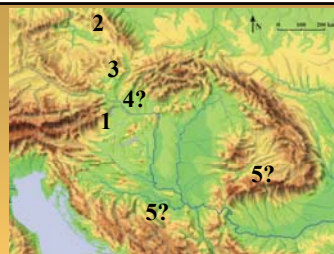
Elkülönítési lehetőségek:

Makroszkópos: Felsőcsatár általában eltér a többitől + köeszköz alak seğıthet

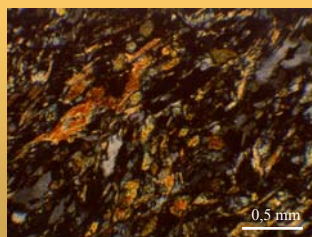
Polarizációs mikroszkóp:

- Felsőcsatár azonosítható
- Cseh-masszívum és Kis-Kárpátok: elkülönítés problémás (szubmikroszkópos méretű szemcsék, hasonló szövet, hasonló ásványos összetétel)

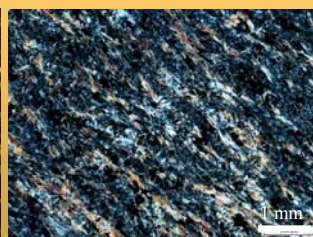
MS: Želešice igen magas értékek (>4), a többi típus <1

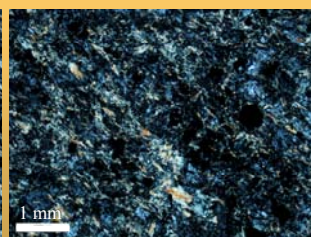
- 1, Felsőcsatár
- 2, Železný Brod
- 3, Želešice
- 4, Kis-Kárpátok(?)
- 5, Száva-Vardar öv??
DK-Kárpátok??

Felsőcsatár-típus

Železný Brod-típus

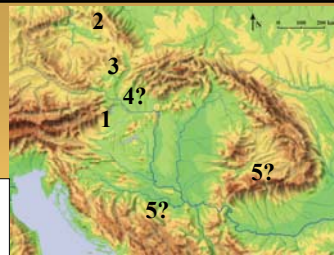
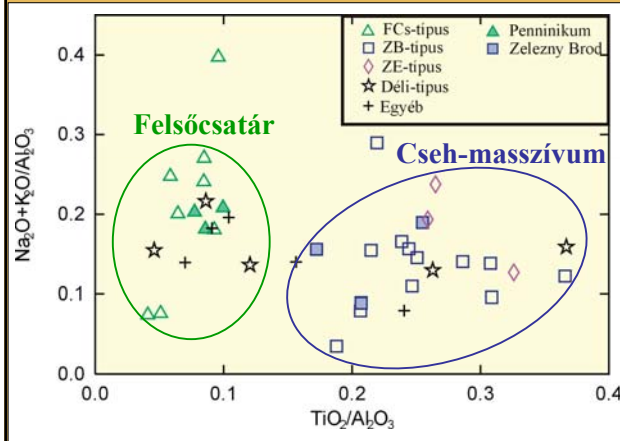

Želešice-típus

Zöldpala (metabázit) 2.

Elkülönítési lehetőségek:

PGAA: Felsőcsatár és Cseh masszívum (Železný Brod és Želešice) egymástól elkülöníthető.

- 1, Felsőcsatár
- 2, Železný Brod
- 3, Želešice
- 4, Kis-Kárpátok(?)
- 5, Száva-Vardar öv??
DK-Kárpátok??

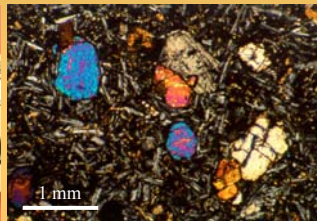
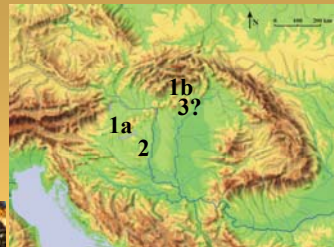
A zöldpalák elkülönítéséhez több módszer kombinációja szükséges

Bazalt

Egész Kárpát-medencében gyakori használati eszköz

Típusok és nyersanyaglelőhelyek → elterjedés

1, Plio-, pleisztocén: Kisalföld és Balatonfelvidék (**1a**),
Karancs-Medves (**1b**) → Dunántúl, É-Magyarország

2, Alsó kréta: Mecsek →
Dél-Magyarország
(Dunántúl, Tiszántúl)

3, Jura: Szarvaskő? (csak feltételezés) → É-Magyarország

Dolerit-metadolerit, metagabbró, amfibolit

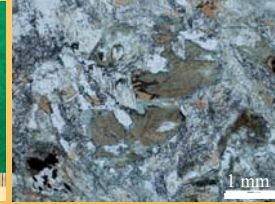
Sok helyen, változatos, Tiszántúl, É-Magyarország: jelentős (metadolerit), Dunántúl: kevés (metagabbró)
Munkaeszköz, néha szimbolikus

Feltételezett nyersanyaglelőhelyek:

Dolerit-metadolerit

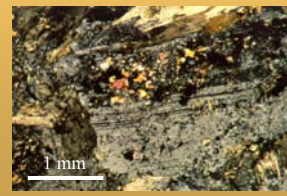
- 1, Szarvaskő és környéke
- 2, Maros völgye
- 3, Vardar-öv
- 4, Medvednica?

Metagabbró

- 5, K-Alpok - Penninikum

Amfibolit
Ismeretlen

Alkáli mikrogabbró – tefrit - fonolit

Dél-Dunántúlon és Dél-Tiszántúlon elsősorban

Nyersanyaglelőhely: Mecsek
fonolit: *Szamarhegy* és
Hosszúhetény – *Kövestető*

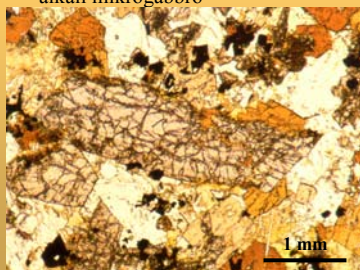
**Petrográfiailag jól
azonosítható**

alkáli mikrogabbró

Fonolit
(Szamarhegy
típus)

Mész-szilikát szaruszirt (hornfels)

- Egész Kárpát-medencében (Szerbia-Erdély-Tiszántúl, Dunántúl-Felvidék), de a DK-i területeken sokkal jelentősebb mennyiségben
- Használati eszköz és szimbolikus balták (halványzöld, áttetsző)
- Körös kultúrától előfordul
- PGAA: Egyenletes kémiai összetétel; Ca jelentős

Nyersanyagforrás egyelőre ismeretlen, feltételezés: Kárpát-medencétől DK-re

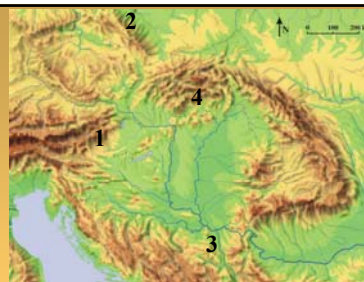
- Banatit-öv (Erdély)?
- Száva-Vardar öv??

Nagyon finomszemcsés; ásványos összetétel (diopszid, B plagioklász, (káli földpát): nagy hőmérsékletű kontaktus

Szerpentinit

- Sok lelőhelyen, általában kis mennyiségben, elsősorban Dunántúlon
- Főleg szimbolikus balták, de gyakran használati eszköz
- Többféle alak és forma

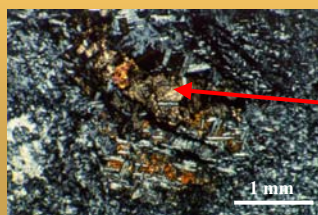
Feltételezett nyersanyaglelőhelyek:

- K-Alpok Penninikum
- Jordanov-hg (D-Lengyelország)
- Vardar-öv
- D-Szlovákia

Lelőhely meghatározás problémás!

Opx utáni pseudomorfóza

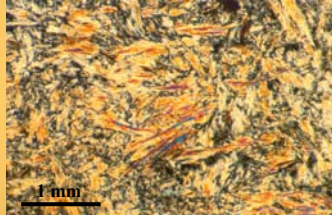

Újjonnan kristályosodott tremolit

Nefrit, jadeitit

Nefrit

- Kevés, de jellegzetes, eddig csak Dunántúlon
- Elsősorban szimbolikus, de használati eszköz is
- Monomineralikus: tremolit
- Feltételezett nyersanyaglelőhely: **Jordanow-hg**

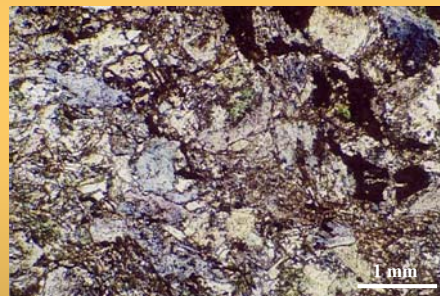
Jadeitit, egyéb HP metaofiolit

- Nagyon ritka - Dunántúl (Mihálydy gyűjtemény, Ebenhöch gyűjtemény)
- Szimbolikus vagy ékszer
- Nyersanyaglelőhely: **Ny-Alpok vagy É-Appenninek előtere** (D'Amico et al 2003)
- *Kémiai összetétel:* típusos jadeitit

Kékpala

- Előfordulás: ÉK-Magyarország
- Nyersanyaglelőhely: Sűgov völgy (Mellétei sorozat)

- Makroszkóposan hasonlít egyes zöldpala típusokhoz, mikroszkóp alatt egyértelműen elkülöníthető
- PGAA: kémiai összetétel a zöldpala eszközökhöz hasonló

Andezit és más S-N vulkanitok, telérkőzetek

- A balta ritka, elsősorban szerszámkő
- Változatos kőzetösszetétel
- Mindenhol előfordul kis mennyiségben, de É-ÉK Magyarországon több; Aszódon sok
- Elsősorban harmadkori mészkalkáli vulkanizmus termékei

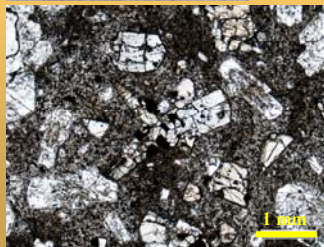

Nyersanyaglelőhelyek

- D-Cserhát – bazaltos andezit – Aszódi kőbaltagyártó műhely (T. Biró 1994)
- Tokaji-Eperjesi hegység
- Közép Szlovákiai Vulkáni hegység
- Kárpátalja (Királyháza)
- Erdélyi középhegység?
- Száva-Vardar öv?
- Áthalmozott andezit tömbök – Mecsek

Andezit
Ebenhöch gyűjtemény

Helyi(-közeli) felhasználás

Üledékes kőzetek, ritkaságok

Üledékes:

Ritka és kevés

- Mészkő-márga - elsősorban sírbalták; helyi nyersanyag
- Homokkő
- Kvarcit, egyéb kova anyagú kőzetek pl. lidit
- Aleurolit
- „Fehérkő” (kovás magnezit, tufit, diatómapala stb.)

Kavics eredetű mészkő kőeszközök
– Mihály gyűjtemény

Kovás magnezit - Gorzsa

Lidit – Mihály gyűjtemény

Ritkaságok

- Ultrabázitok-metaultrabázitok
- Ofikarbonátos kőzetek
- Agyagos kontakt kőzetek
- Metadiorit-metakvarcgabbró
- Márvány - szimbolikus
- Talkpala

Metaultrabázit - Gorzsa

